

Høyesterett - HR-1997-46-B - Rt-1997-1050

Instans	Høyesterett - Dom.
Dato	1997-06-13
Publisert	HR-1997-46-B - Rt-1997-1050
Stikkord	Konkurs. Panterett. Rettsvern. Verdipapirhandel.
Sammendrag	<p>Ved en feil ble nye aksjer i et selskap registrert i Verdipapirsentralen på samme konto som aksjonærens tidligere aksjer og som var pantsatt til banken. De nye aksjer var blitt solgt før registreringen og kjøpesummen var betalt. Etter vps-loven § 4-4 skal en pantsettelse omfatte hele den pantsatte konto. Under henvisning til dette nektet banken å frigi aksjene for overføring til kjøperen. Selgeren var senere gått konkurs. Det var bankens skyld at riktig registrering ikke var skjedd, og banken ble holdt erstatningsansvarlig overfor aksjekjøperen, se Rt-1993-1464, og nå også overfor selgerens konkursbo. For Høyesterett gjaldt saken spørsmålet om vps-loven § 5-3 kunne tolkes innskrenkende slik at kjøperens aksjeerverv ville hatt rettsvern i selgerens konkursbo uten registrering. Uttalt at rettsvernreglene gjelder absolutt slik at det ikke er rom for noen vurdering av om reglene i det konkrete tilfellet fører til et rimelig resultat. Dissens 3-2.</p>
Saksgang	Borgarting lagmannsrett LB-1994-2900 - Høyesterett HR-1997-46-B, nr 114/1996.
Parter	Oslobanken AS (Advokat Ole S Dalan - til prøve) mot Momentum AS, dets konkursbo (Advokat Henning E Asheim).
Forfatter	Gussgard, Backer. Flertall: Coward, Gjølstad, Aarbakke.

Dommer Gussgard: Saken gjelder anvendelsen av verdipapirsentralloven § 5-3.

Lovanvendelsesspørsmålet knytter seg til et erstatningskrav fra Momentum AS, dets konkursbo, overfor Oslobanken AS (under avvikling) på grunn av at banken urettmessig hadde nektet å frigi aksjer som ved en feil var blitt registrert på en vps-konto tilhørende Momentum AS, men pantsatt til banken.

Momentum AS var et investeringsselskap. Det hadde i 1988 blant annet en større aksjepost i AS Eiendomsutvikling, pantsatt til Oslobanken for selskapets kassakreditt. Ved en kontantemisjon fikk Momentum tildelt ytterligere 135 363 aksjer i AS Eiendomsutvikling. Av disse ble 131 866 aksjer videresolgt til det svenske selskapet Cabanco AB. Salgssummen, kr 3.611.315,25, ble kreditert kassakredittkontoen i Oslobanken 22 juni 1988. Salget skjedde før Momentums aksjeervert var registrert i Verdipapirsentralen. Dette skjedde først 16 august 1988, og aksjene ble da registrert på den vps-kontoen som Oslobanken hadde pant i. Banken hevdet at dens panterett i henhold til verdipapirsentralloven av 14 juni 1985 nr 62 (vps-loven) § 4-4 også omfattet de nye aksjene og motsatte seg å frigi dem for overføring til Cabanco. Banken var kontofører.

Den 14 oktober 1988 ble det åpnet gjeldsforhandling i Momentum AS. Gjeldsnemnda krevde 15 november 1988 aksjene overført til en konto lydende på gjeldsforhandlingsboet, noe banken motsatte seg. Gjeldsforhandlingene førte ikke fram, og konkurs ble åpnet 25 mai 1990.

Både Momentums konkursbo og Cabanco gikk til sak mot Oslobanken, begge med krav om utlevering av aksjene og erstatning for kursfall. Saken anlagt av konkursboet ble stilt i bero til endelig avgjørelse av saken anlagt av Cabanco.

Høyesterett avsa dom i denne saken 2 desember 1993 - Rt-1993-1464. Høyesterett fant at Oslobanken ikke kunne bygge noen rett på at de nytegnede aksjene var registrert på den tidligere pantsatte vps-kontoen. Det ble lagt til grunn at slik registrering var skjedd ved en glipp. Cabanco ble tilkjent erstatning med kr 3.611.315 pluss renter. AS Eiendomsutvikling var på dette tidspunkt gått konkurs. Krav om utlevering av aksjene var frafalt for Høyesterett.

I saken mellom Momentums konkursbo og Oslobanken, som fra 1993 var under avvikling, avsa Oslo byrett dom 22 september 1994 med slik domsslutning:

- "1. Oslobanken AS, u.a., betaler til Momentum AS' konkursbo 3032918 - tremillionertrettitotusennihundreogatten - kroner med tillegg av 13 prosent årlig rente fra 15. november 1988 til 31. desember 1992, og deretter 10 prosent årlig rente.
2. I saksomkostninger betaler Oslobanken AS, u.a., til Momentum AS' konkursbo 95.850 - nittifemtusenåttehundreogfemti - kroner.
3. Oppfyllelsesfristen er 2 - to - uker fra denne doms forkynnelse."

Oslobanken påanket dommen til Borgarting lagmannsrett som avsa dom 20 desember 1995 med slik domsslutning:

Side 1052

- "1. Oslo byretts dom stadfestes.
2. I saksomkostninger for lagmannsretten betaler Oslobanken AS u.a. til Momentum AS' konkursbo 79 000 - syttititusen - kroner. Oppfyllelsesfristen er 2 - to - uker fra dommens forkynnelse."

Om saksforholdet for øvrig og partenes anførsler for de tidligere retter viser jeg til dommene.

Oslobanken AS u.a. har påanket dommen til Høyesterett. Anken gjelder rettsanvendelsen. Under ankeforberedelsen har Oslobanken frafalt flere anførsler slik at saken for Høyesterett bare gjelder anvendelsen av vps-loven § 5-3.

Oslobanken AS u.a. har anført:

Konkursboet kan i utgangspunktet beslaglegge ethvert formuesgode som tilhører debitor, jf dekningsloven § 2-2. Rettsvernsregler kan medføre at boet oppnår å kunne trekke inn i bomassen også formuesobjekter som debitor ikke lenger er reell eier av. Vps-loven § 5-3 er en slik regel.

Lagmannsretten har anvendt vps-loven § 5-3 uriktig. Bestemmelsen må tolkes innskrenkende, i tråd med sitt formål, slik at rettsvern for Cabancos eiendomsrett oppnås uten formell registrering. Reelle hensyn taler for en slik fortolkning. Det kan ikke være riktig, som lagmannsretten har lagt til grunn, at det ikke er mulig å oppnå rettsvern i forhold til konkurs uten at rettigheten er registrert. Dommen inntatt i Rt-1995-1181 viser at rettsvernsregler ikke alltid skal tolkes helt bokstavelig.

Vps-loven § 5-3 er sydd over samme lest som tinglysingsloven § 23. Formålet med disse bestemmelsene er å sikre notoritet for å hindre kreditorsvik, ikke å øke midlene i et konkursbo. Når notoriteten er tilfredsstillende sikret på annen måte enn ved registrering og det ikke dreier seg om et kredittforhold, bør det være grunnlag for innskrenkende fortolkning. I vår sak er notoriteten sikret ved kredittoppgave fra Oslobanken om at salgssummen for aksjene er gått inn på Momentums konto. Det forelå ikke noe kredittmoment på frisdagen etter vps-loven § 5-3. En innskrenkende fortolkning må føre til at banken ikke opptrådte rettsstridig ved å unnlate å frigi aksjene slik at boet fikk rådigheten over dem.

Det er lite rettspraksis i tilknytning til vps-loven § 5-3 og tinglysingsloven § 23. Tilgrensende rettsområder kan kaste lys over saken. Det vises blant annet til situasjonen ved salg av løsøre som ikke er overlevert kjøper før konkursen og den "interesselære" som er bygd på "ku-" og "jernskrap"-dommene, inntatt i Rt-1910-231 og Rt-1912-263. Det er også vist til Rt-1935-981 (Byglands-dommen) og Rt-1930-942 (Presthus-dommen). Ut fra dette må en kunne trekke den konklusjon at konkursboet ikke kan bygge på de formelle forhold, men må holde seg til realiteten.

Innskrenkende tolking av vps-loven § 5-3 er nødvendig for å oppnå et rimelig resultat. Boet krever i realiteten dobbel oppfyllelse. Boet bør ikke kunne bygge en rett på bankens urettmessige handlemåte.

Oslobanken AS u.a. har nedlagt slik påstand:

- "1. Oslobanken AS, u.a. frifinnes.
2. Oslobanken AS, u.a. tilkjennes saksomkostninger for byrett, lagmannsrett og Høyesterett."

Side 1053

Momentum AS, dets konkursbo, har anført:

Lagmannsrettens dom er riktig, både i resultat og begrunnelse.

Vps-loven § 5-3 er helt klar, og forarbeidene viser at bestemmelsen er meget bevisst utformet. Det er ingenting i forarbeidene som tyder på at det kan være rom for innskrenkende fortolkning. På samme måte som tinglysingsloven § 23 er den en "firkantet" regel som nok kan føre til urimelige resultater i visse tilfelle, men dette må en ta med på kjøpet om en vil ha regler som ikke innbyr til tvister. Rettsvernssystemet er gammelt og velprøvet. Verken rettspraksis eller juridisk litteratur gir støtte for Oslobankens anførsler.

Som følge av bankens urettmessige handlemåte, ble aksjene aldri overført til Cabanco, og banken nektet også å etterkomme gjeldsnemndas krav om å overføre dem til en separat konto slik at de kunne disponeres av nemnda. Vilårene for erstatningsansvar er oppfylt.

Momentum AS, dets konkursbo, har nedlagt slik påstand:

- "1. Lagmannsrettens dom stadfestes.
2. Momentum AS, dets konkursbo, tilkjennes sakens omkostninger for Høyesterett."

Jeg er under noen tvil kommet til at anken bør føre fram.

Verdipapirsentralloven har i § 1-2 og § 1-3 bestemmelser om hvilke fondsaktiver som skal registreres og hvilke som kan registreres. Kapittel 5 gjelder rettsvirkninger av registrering. Paragraf 5-3 lyder slik:

"For at en frivillig stiftet rett skal ha rettsvern i konkurs, må retten være registrert senest dagen før konkursåpningen ble registrert. Har det vært åpnet forhandlinger om tvangsakkord under en umiddelbart forutgående gjeldsforhandling, jfr. lov om fordringshavers dekningsrett § 1-4 sjette ledd, må rettsstiftelsen være registrert senest dagen før registrering av forhandling om tvangsakkord. Når rettsstiftelsen er foretatt med samtykke av gjeldsnemnda, kan den likevel gjøres gjeldende overfor konkursboet."

Bestemmelsen er en rettsvernsregel. Den har klare likhetspunkter med tinglysingsloven § 23 og bygger på denne, jf Ot.prp.nr.83 (1984-85) side 63. Ved utforming av loven er det lagt meget stor vekt på registerets troverdighet og på å beskytte avtaleerververe og panthavere, jf proposisjonen side 46. Foranlediget av prosedyren viser jeg om skjæringstidspunktet i forhold til § 5-3 til Andenæs, Konkurs (1993) side 161.

Jeg anser det unødvendig å gå nærmere inn på hensynene som ligger til grunn for de rettsvernsregler vi har, blant annet i vps-loven og i tinglysingsloven. Stikkordmessig angis de ofte som hensyn til notoritet og publisitet. Lovreglene om dette er relativt klare.

I vår sak er det spørsmål om bestemmelsen i vps-loven § 5-3 er absolutt, eller om det kan tenkes situasjoner der det er mulig å oppnå vern i forhold til selgerens konkursbo, til tross for at registrering ikke er foretatt i tide. Rettspraksis og juridisk litteratur gir svært liten støtte for unntak fra en regel av denne art. Det kan ikke være tvil om at domstolene på dette området må følge en meget restriktiv linje. Jeg er ikke enig med den ankende part når det gjøres gjeldende at det er tilstrekkelig for

Side 1054

rettsvern at det ikke dreier seg om kredittgivning, og at disposisjonens notoritet godtgjøres på annen måte enn ved registrering. Men slik jeg ser det, medfører verken lovteksten eller de hensyn bestemmelsen skal varetta, at et konkursbo unntaksfritt må vinne rett når formelt rettsvern ikke er i orden. I vår sak fremstår saksforholdet som så vidt spesielt at det etter min mening bør være rom for et unntak.

Det er ingen uenighet om faktum i saken. Sluttseddel ble undertegnet av Momentum og Cabanco 16 juni 1988, og kjøpesummen ble betalt. Etter at aksjene var registrert på den pantsatte kontoen, ga Momentum Oslobanken som kontofører instruks om å overføre de solgte aksjene til Cabanco. Oslobanken nektet dette. Både Momentum og Cabanco forsøkte forgjeves å få banken til å endre standpunkt.

Momentum hadde altså gjort alt det som fra selskapets side skulle til for å få aksjene overført til Cabanco. Situasjonen kan sammenlignes med at skjøte er utferdiget og innsendt til tinglysing. Jeg nevner at det i vps-systemet ikke benyttes noe tilsvarende den dagbokføring som følger av tinglysingsloven kapittel 2. Det var bare kontoførers rettsstridige atferd som medførte at aksjene ikke fikk det nødvendige rettsvern overfor konkursen i mai 1990. Det er ikke tale om noen forsømmelse fra partene i kjøpsavtalen.

At det manglende rettsvern skyldtes kontofører, er det ene forhold jeg legger vekt på for mitt resultat. Det andre er at saken gjelder rettsvern i forhold til selgerens konkursbo, og ikke en godtroende omsetningsserverver. I tillegg kommer at den kontoen aksjene var registrert på, var pantsatt til banken, slik at aksjene ikke utad fremsto som Momentums frie aktiva. Disse forhold bør, slik jeg ser det, medføre at Cabanco ville hatt rett til å kreve aksjene utlevert av konkursboet.

Når Momentums konkursbo ikke ville hatt rett til å inndra aksjene i bomassen, må Oslobanken frifinnes for boets erstatningskrav.

Saken har budt på tvil og gjelder et prinsipielt spørsmål, slik at saksomkostninger ikke bør tilkjennes for noen instans. Da jeg vet jeg er i mindretall utformer jeg ingen domskonklusjon.

Dommer Coward: Jeg er kommet til at lagmannsrettens dom må stadfestes.

Som førstvoterende har redegjort for, gjelder saken for Høyesterett bare spørsmålet om en innskrenkende tolking av rettsvernsregelen i verdipapirsentralloven § 5-3. Etter denne bestemmelsen er det et vilkår for at en frivillig stiftet rett skal ha rettsvern i konkurs, at retten er registrert i Verdipapirsentralen senest dagen før konkursåpningen ble registrert. I vår sak er aksjeoverdragelsen til Cabanco ikke registrert, og spørsmålet er om overdragelsen til tross for det skal kunne gjøres gjeldende overfor Momentums konkursbo.

Den ankende part synes å anføre at rettsvernsreglene i verdipapirsentralloven § 5-3 og tinglysingsloven § 23 generelt kan tolkes innskrenkende for tilfeller der hensynet til notoritet er varetatt, og det ikke foreligger noen kredittgivning. Som førstvoterende mener jeg at dette ikke kan føre frem. Det klare utgangspunkt er at rettsvernsreglene gjelder absolutt, slik at det ikke er rom for noen vurdering av om reglene i det konkrete tilfellet fører til et rimelig resultat. Dette har gode grunner for seg, ikke minst for å unngå usikkerhet og tvister. Jeg ser det derfor

Side 1055

som betenkelig å tolke inn skjønnspregede unntak i de lovfestede rettsvernsreglene. Etter min mening må dette føre til at heller ikke de temmelig spesielle forhold som foreligger i vår sak, og som førstvoterende legger avgjørende vekt på, gir grunnlag for noen innskrenkende tolking av verdipapirsentralloven § 5-3. Regelen om at registrering er et vilkår for at aksjeervertet skal ha rettsvern overfor konkursboet, må dermed kunne gjøres gjeldende overfor Oslobanken. - Hvorvidt erstatningsvilkårene ellers er oppfylt, er ikke tvistegjenstand for Høyesterett, og det er heller ikke tapets størrelse.

Anken fører etter dette ikke frem, og jeg mener at ankemotparten må tilkjennes saksomkostninger også for Høyesterett i samsvar med hovedregelen i tvistemålsloven § 180 første ledd. Saksomkostningene settes til 70 000 kroner. Beløpet omfatter 19 700 kroner i salær til ankemotpartens tidligere prosessfullmektig, som avgikk ved døden under saksforberedelsen for Høyesterett.

Jeg stemmer for denne

dom:

1. Lagmannsrettens dom stadfestes.
2. I saksomkostninger for Høyesterett betaler Oslobanken AS, under avvikling, til Momentum AS, dets konkursbo, 70 000 - syttitusen - kroner.
3. Oppfyllelsesfristen er 2 - to - uker fra forkynnelsen av denne dom.

Dommer Gjølstad: Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med annenvoterende, dommer Coward.

Dommer Aarbakke: Likeså.

Dommer Backer: Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Gussgard.

Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

dom:

1. Lagmannsrettens dom stadfestes.
2. I saksomkostninger for Høyesterett betaler Oslobanken AS, under avvikling, til Momentum AS, dets konkursbo, 70 000 - syttitusen - kroner.
3. Oppfyllelsesfristen er 2 - to - uker fra forkynnelsen av denne dom.